

Invandringens betydelse för skolan glöms bort

Svenska Dagbladet den 31 juli 2025

Resultaten från internationella prov, såsom Pisa och Timss, har spelat en viktig roll i svensk skoldebatt. Under lång tid underpresterade Sverige i dessa undersökningar, något som politiker och debattörer har utnyttjat för att skapa en känsla av brådska att förändra skolan i önskvärd riktning. Proven har på så sätt främst fungerat som ett slagträ i debatten.

Sannolikt var det också därför många valde att ignorera de förbättringar som blev tydliga från och med 2016. För när styrkebeskeden duggade tätt i proven som publicerades under åren innan pandemin var det få som tycktes bry sig. Förbättringarna bortförklarades, ibland som ett resultat av fusk med elevurvalet, vilket bidrog till att misstänkliggöra framstegen.

Och när resultaten så föll igen under pandemin var ordningen återställd. Raset skyllades på skolan och domedagsrubrikerna avlöste varandra. Att nästan alla deltagande länder upplevde ett liknande fall – och att Sverige nådde bra relativa placeringar – viftades bort, trots att man knappast kunde lasta skolan för pandemin.

Men ännu viktigare var och är tystnaden kring betydelsen av invandringen. Invandringen har förändrat elevsammansättning i grunden och därmed försvårat för skolan att klara sitt uppdrag. Vilket man måste ta hänsyn till i jämförande analyser. Redan för tre år sedan visade jag att när man enbart studerar elever med inhemsk bakgrund – och på så sätt jämför ”lika med lika” – presterade den svenska grundskolan bland de bästa i världen strax innan pandemin. Kunskapsfallet sedan tidigt 2000-tal var då också utraderat.

Analysen bekräftades generellt i proven som skrevs under pandemin, men möttes ändå av tystnad. Anledningen är enkel: skulle man erkänna att skolans främsta kvarvarande problem beror på efterdyningar av invandringspolitiken blir det naturligtvis svårare att rättfärdiga sina egna favoritlösningar inom skolpolitiken. Att ignorera förbättringarna blir därför ett verktyg för att kunna fortsätta som om ingenting har hänt.

Men tystnaden framstår nu som orimlig. I en ny analys av resultaten i Timss 2023 visar jag nämligen att den svenska skolan inte bara presterar bra – utan extremt väl. Detta efter rejäla förbättringar sedan 2011. Bland åttondeklassare med inhemsk bakgrund når Sverige en delad sjätteplats i matematik, med bäst resultat utanför Östasien och Singapore, och en delad fjärdeplats i naturvetenskap – på samma nivå som Sydkorea (och bättre än Hongkong).

Andelen högpresterande åttondeklassare med inhemsk bakgrund är faktiskt tillbaka på 1995 års toppnivåer i bägge ämnen – och är nu lika hög som i Sydkorea och Japan i naturvetenskap. Då andelen högpresterande elever är särskilt viktig för ekonomisk tillväxt är detta oerhört glädjande.

Även när elever med utländsk bakgrund räknas in står sig Sverige väl. Men snittresultaten sjunker då med motsvarande ett läsårs inläring. Detta synliggör den svenska skolans största kvarvarande utmaning: de enorma kunskapsskillnaderna mellan elever med inhemsk respektive utländsk bakgrund. Dessa skillnader är bland de största i världen och motsvarar flera läsårs inläring.

Riktade insatser som aktivt minskar skillnaderna är således avgörande. Men tyvärr brister regeringens reformprogram i detta hänseende. Den mest evidensbaserade modellen för att stärka resultaten bland elever med utländsk bakgrund fortsätter nämligen att lysa med sin frånvaro.

Denna modell kallas "no excuses" och bygger på strikt (men varm) elevdisciplin samt höga förväntningar för att stärka elevers karaktär. Målet är att via fostran uppnå förändringar i elevernas normer och därmed skapa självdisciplin samt en vilja att lyckas. Skolmältider där elever övar sig i tacksamhet är ett exempel på hur detta uppnås.

Modellen innefattar ofta längre skoldagar och undervisning på lördagar. Man använder explicit, lärarledd undervisning och skoluniformer. Gemensamma prov används frekvent för uppföljning. Man har ofta extraundervisning om så krävs.

Forskning visar att "no excuses"-skolor har starka positiva kunskaps-effekter, speciellt bland elever med utländsk bakgrund. Några år på en sådan skola har visat sig kunna vara tillräckligt för att utjämna skillnader i samma storleksordning som gapet gentemot elever med svensk bakgrund. Modellen har också visat sig ha en brottsförebyggande effekt.

Även min rapport finner indirekt stöd för delar av modellens fokus: det finns en tydlig positiv effekt av studiero på Timss-resultaten. Svenska elever rapporterar samtidigt relativt låga nivåer av studiero internationellt sett. "No excuses" är en högst relevant lösning i den kontexten.

Det är därför anmärkningsvärt att regeringen inte aktivt arbetar för att införa modellen i svenskt skolväsende. Ett första steg bör vara att undanröja alla juridiska hinder, inklusive lagkravet på elevinflytande och förbudet mot skoluniform. Barnkonventionen kan behöva överges i lag. De förändringar som har föreslagits efter utredningar om läroplaner och studiero är bra, men helt enkelt inte tillräckliga.

Skoldebatten tycks idag ha låst sig vid föreställningen om en grundskola i ständigt kris, trots att det nu står utom tvivel att den håller hög kunskapsmässig kvalitet. Det betyder inte att vi ska luta oss tillbaka; målet bör vara att bli absolut bäst i världen. Men främst krävs nu riktade insatser för att möta invandringens negativa kunskapseffekter. Att legalisera och införa "No excuses"-modellen där den gör störst nytta är en nödvändig pusselbit i detta arbete.

Gabriel Heller Sahlgren